

комунікація запропонувала новітні способи як активізації громадськості, так і мобілізацію їх капіталу.

Ключові слова: *громадсько-політичний активізм, краудсорсинг, краудфандинг, Революція Гідності.*

УДК 327.7:324(410)

І.М. Червінка

НАСЛІДКИ BREXIT ДЛЯ ШОТЛАНДІЇ ТА ЇЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЄС

У статті проаналізовано результати референдуму щодо виходу Великобританії з ЄС та позицію Шотландії в даному контексті. Вивчено можливі варіанти реалізації євроінтеграційних прагнень Шотландії та прогнозований вплив Brexit на посилення націоналістичних настроїв серед населення Шотландії. Проаналізовано результати опитувань громадської думки європейських країн щодо Brexit, його наслідків для Великобританії та решти країн ЄС.

Ключові слова: *Brexit, Великобританія, Шотландія, ЄС, референдум*

Результати референдуму про вихід Великобританії з ЄС викликали чимало дискусій щодо наслідків Brexit для Європейського Союзу, його країн-членів та перспектив подальшої інтеграції. Зокрема, увагу привертають питання можливості проведення референдумів в інших країнах-членах, зростання популярності націоналістичних сил, збільшення кількості євроскептиків та імовірність посилення відцентрових тенденцій в рамках ЄС. Прогнози щодо негативного впливу Brexit стосуються не лише інших європейських країн, а й Великобританії та її автономних частин. Зокрема, викликає чимало обговорень прагнення деяких частин Великобританії, таких як Шотландія та Північна Ірландія, залишитися у складі Європейського союзу.

З огляду на це, метою статті є дослідити можливі варіанти політики Шотландії в напрямку реалізації її прагнень щодо членства в ЄС, а також розглянути перспективи проведення другого референдуму про відокремлення від Великобританії. Дослідження даних питань потребує вивчення різних точок зору щодо можливих варіантів для членства Шотландії в ЄС, в тому числі таких авторів як Р. Вобель[18], П. Дарданеллі [4], Д. Едвард[5], Р. Лейн[8], Т. Лок [10], Дж. Мітчелл[4] та ін. та аналізу соціологічних досліджень, зокрема щодо сприйняття Шотландської національної партії та її політики і посилення прихильності до націоналістичних настроїв серед шотландців, а також оцінки наслідків Brexit для Великобританії та інших європейських країн.

Референдум 23 червня про вихід з ЄС та його результати спричинили нову хвилю обговорень статусу Шотландії в Сполученому Королівстві та її членства в Євросоюзі. Попередні опитування, проведені у квітні 2016 року, показали, що близько 66 % шотландців голосуватимуть за те, щоб залишатися у складі ЄС, а серед громадян всього Сполученого Королівства – лише 49 % [16]. Ці дані ще до референдуму засвідчили широку підтримку членства в ЄС серед населення Шотландії, на відміну від деяких інших частин Великобританії.

Результати референдуму щодо виходу з ЄС, з одного боку, підтвердили попередні опитування, а з іншого, розкололи громадян Сполученого Королівства майже навпіл, адже перевага на користь Brexit була незначною (51,9% висловилися за вихід з ЄС і 48,1% – проти).

При цьому, як і було прогнозовано, у Шотландії більшість населення – 62% – проголосувала проти виходу з ЄС [2]. Однак результати референдуму стали для шотландців не лише несподіванкою, а і розчаруванням, адже саме бажання залишитися у складі Євросоюзу було однією із головних причин для багатьох із них голосувати проти виходу зі Сполученого Королівства на референдумі 2014 року. Таким чином, відмовившись від незалежності на користь ЄС, вони в результаті залишаються ні з чим. Розглядаючи ще в 2013 році питання про терміни проведення референдумів про незалежність Шотландії та про членство Великобританії в ЄС, професор Алан Тренч зазначав: «Дуже раннє опитування з приводу членства в ЄС було б занадто покvapливим. Але, принаймні, це б означало, що питання про майбутнє Великобританії в Європі було б вирішено до питання про місце Шотландії в Великобританії. Шотландські виборці змогли б віддати свої голоси з приводу незалежності, знаючи, чи вони обирають залишитися в складі Великобританії, яка є членом ЄС, або вийти з неї, чи залишитися в ЄС, але вийти з Великобританії...»[9]. Однак врешті порядок проведення референдумів виявився несприятливим для шотландців, адже в 2014 році їм довелося голосувати навмання, не знаючи, чи залишиться Великобританія надалі членом ЄС. Тому рішення про Brexit виявилось для них таким неприємним.

Виявом розчарування шотландців у результатах голосування стала заява Ніколи Стерджен про те, що парламент Шотландії, який повинен дати офіційну згоду на вихід Великобританії з ЄС, може накласти вето на це рішення[3]. Ще одним підтвердженням цього є і той факт, що настрої громадян Шотландії продовжують поступово змінюватися в напрямку підтримки незалежності: згідно останніх опитувань 59 % шотландців висловилися позитивно з цього приводу [2]. Тому у разі проведення повторного голосування з приводу незалежності існує велика імовірність того, що результати свідчитимуть на користь відокремлення.

Загалом, референдум про незалежність Шотландії, який було проведено 18 вересня 2014 року, отримав неоднозначні оцінки. З одного боку, результати довели небажання шотландців відокремлюватися, з іншого – вони не були надто переконливими, адже результат, коли близько 55 % проголосували «проти» і 45 % – «за» незалежність[17], яскраво відображає розкол у шотландському суспільстві. Досить незначна різниця між противниками і прихильниками незалежності та тенденція до збільшення кількості останніх свідчать на користь того, що даний результат може швидко змінюватися.

Основних причин голосувати проти незалежності у шотландців було кілька. Серед них – обіцянки англійського уряду про розширення повноважень, соціальне забезпечення, фінансування збереження культурних надбань тощо. І хоча Д. Камерон наполіг на виключенні пункту про розширення повноважень Шотландії з бюлетенів референдуму [12], однак все ж пообіцяв їх розширити, що, в поєднанні із масштабною рекламною кампанією, яку було розгорнуто під закликом «Better Together», дало свої результати. Однак запропонований після референдуму пакет пропозицій про подальшу деволюцію і нові повноваження Шотландії настільки розчарував шотландців, що кількість прихильників незалежності відразу зросла.

Призначена після референдуму новою главою уряду Шотландії Н. Стерджен заявила про свої наміри продовжити курс на відокремлення та збільшення підтримки ідеї незалежності за допомогою аргументів і переконання. Вона зазначила, що уряд країни готується представити законопроект про проведення другого референдуму щодо виходу Шотландії зі складу Великобританії. Тепер цей намір став ще більш вмотивованим у зв'язку з рішенням щодо Brexit.

Загалом, збільшення кількості прихильників ідеї незалежності можна спостерігати і на прикладі Шотландської національної партії, популярність якої, незважаючи на негативні результати референдуму 2014 року, залишається високою. Адже ШНП вже

втретє поспіль перемагає на виборах до парламенту Шотландії: 2007 р. – вона здобула 47 з 129 місць, у 2011 р. – 69 мандатів, отримавши можливість сформувати більшість, яка підтримала ідею проведення референдуму, а в 2016 р. – 63 мандати, в той час як консерватори отримали 31 мандат, а лейбористи – всього 24 [1].

Популярність ШНП підтверджується нещодавніми опитуваннями суспільної думки в Шотландії. До прикладу, згідно останніх соціологічних досліджень, проведених Ipsos MORI (провідною дослідницькою компанією глобального рівня, що спеціалізується на дослідженнях в соціальній, рекламній, маркетинговій і медіа сферах), частка задоволених роботою Н. Стерджен на своїй посаді складає 66 %; ШНП вважають партією, що найкраще розуміє проблеми Шотландії – 53 %, здійснює найкращу для країни політику – 46 %, є найбільш послідовною і єдиною щодо того, якою має бути її політика – 56 %, має найкращу команду лідерів для вирішення проблем країни – 51 %, найкраще дбатиме про інтереси людей – 45 % [16]. Про чіткість і конкретність цілей ШНП свідчить результат опитування, в процесі якого респонденти відповідали на запитання, чи знають, за що виступає кожна з партій: ШНП набрала найбільшу кількість голосів порівняно з іншими партіями – 80% [16].

Шотландська національна партія досить ефективно здійснювала свою політику, перебуваючи при владі. Зокрема, позитивно оцінили роботу уряду з часу останніх виборів до парламенту Шотландії у 2011 році: в сфері управління економікою Шотландії – 56 %, покращення стандартів життя – 49 %, керування державними витратами – 49 % [16]. Ці результати доводять, що програма ШНП та дії щодо її втілення отримують позитивний відгук в шотландському суспільстві, що дає змогу партії забезпечити собі широку підтримку населення.

Звичайно, найважливішим досягненням ШНП можна вважати власне реалізацію ідеї проведення референдуму про відокремлення, адже саме незалежність Шотландії є основним пунктом програми даної партії. Незважаючи на негативний результат референдуму, очільники партії не відмовляються від ідеї відокремлення. А після того, як Brexit став реальністю та знівелював одну із основних причин залишатися у складі Великобританії, позиція націоналістів лише зміцнилася. Н. Стерджен вже заявила, що має намір вжити всіх можливих заходів і вивчити всі варіанти задля збереження місця Шотландії в ЄС та додала, що очевидним є твердження про те, що питання проведення другого референдуму має стояти на порядку денному [10].

Однак новопризначена глава уряду Великобританії Тереза Мей щодо імовірності проведення ще одного референдуму про відокремлення Шотландії від Великобританії зазначила, що шотландці мали можливість проголосувати і їхнє голосування у 2014 році дало чіткий результат, а уряди Великобританії та Шотландії погодилися його дотримуватися [11]. Жорстку позицію Т. Мей зайняла і стосовно повторного референдуму про Brexit та, незважаючи на петицію, яку підписали більше 4 млн. британців та аргументи на користь другого референдуму (до прикладу, той факт, що за рішення про вихід з Євросоюзу проголосувало менше 60 % населення Великобританії, до того ж участь у референдумі взяли менше 75 %), заявила, що його не буде.

Однак варто зазначити, що позиція Н. Стерджен також залишається рішучою. Вона заявила, що дворічний період, відведений на переговори щодо реалізації Brexit варто використати для втілення ідеї проведення референдуму про відокремлення, а серед шотландських виборців за цей час має відбутися «переоцінка» рішення, яке було прийнято на референдумі 2014 року. Важливим меседжем була заява Н. Стерджен, що незгода уряду Великобританії з рішенням ШНП щодо проведення другого референдуму призведе до «гіркового політичного протистояння» [6], що сигналізує про готовність ШНП не відступати від реалізації ідеї відокремлення навіть у випадку протидії з боку центрального уряду.

Що ж стосується подальших відносин Шотландії з ЄС, то це питання у зв'язку з Brexit, як і перед референдумом 2014 року, спричинило нову хвилю обговорень щодо можливих шляхів втілення євроінтеграційних прагнень Шотландії. Один із обговорюваних варіантів під назвою «Гренландія навпаки» (reverse Greenland) передбачає застосування досвіду Данії та Гренландії щодо членства в ЄС у зворотному порядку.

Як відомо, Королівство Данії складається з трьох частин: Данії, Гренландії та Фарерських островів. При цьому, в той час як Данія є членом ЄС, Гренландія, увійшовши до його складу в 1973 році як частина Данії, припинила своє членство після власного референдуму 1982 року, на якому більшість населення висловилося за вихід з ЄС. Цю ситуацію, коли автономна частина країни-члена ЄС мала можливість вийти з його складу, сьогодні пропонують вважати прецедентом для Шотландії, застосувавши його у зворотному напрямі, таким чином, щоб автономна частина могла залишитися членом ЄС після виходу країни з його складу. Однак даний варіант зумовлює ряд труднощів та зауважень.

До прикладу, деякі з можливих суперечностей наводить А. Рамсей. Перш за все, Данія є найбільшою частиною Королівства, і це викликає сумніви щодо можливості застосування її випадку як прецеденту для Шотландії. Крім цього, він справедливо зазначає, що лондонці, ліверпульці та жителі інших міст, які проголосували проти виходу з ЄС, теж повинні мати право на врахування свого голосу, однак, на відміну від Шотландії та Північної Ірландії, вони не мають можливості вести таких переговорів [13].

Доктор Единбурзького університету Тобіас Лок, аналізуючи можливості застосування варіанту «Гренландія навпаки» до даної ситуації, розглядає інші шляхи для Шотландії. Згідно з так званим Договором про Гренландію до Договорів про створення ЄС та Євроатом вводився пункт, за яким Гренландія визначалася як одна із заморських територій країни-члена, до якої вони не застосовувалися. Він розглядає такий спосіб використання цього прецеденту, при якому Сполучене Королівство залишатиметься формально членом ЄС, але Договір не застосовуватиметься до Англії та Вельсу [10].

Звичайно, теоретично такий варіант є можливим, однак, перш за все, на це повинен був би погодитися Лондон, що, однак, дуже сумнівно з огляду на сучасну ситуацію. Як уже зазначалося, очільниця уряду Великобританії Т. Мей має однозначну позицію щодо Brexit, яка не передбачає можливості такого компромісного рішення. Неоднозначними є на даному етапі позиції країн-членів ЄС. Особливо негативно у відповідь на прагнення Шотландії залишитися в ЄС після Brexit зреагували Іспанія та Франція. Прем'єр-міністр Іспанії М. Рахой зазначив, що виступатиме проти переговорів ЄС з Шотландією. Така позиція є зрозумілою з огляду на наявність сепаратистських прагнень на території Іспанії (зокрема, в Каталонії), у зв'язку з чим будь-які спроби автономних територій інших країн до самостійної зовнішньої політики сприймаються Іспанією негативно (особливо у контексті спроб Каталонії провести власний референдум про відокремлення за прикладом Шотландії).

Крім негативного ставлення деяких країн ЄС та уряду Великобританії, такий варіант зумовив би ряд суперечностей та неточностей. До прикладу, як зазначає Т. Лок, це могло б означати необхідність ширшої деволуції для Шотландії. Проблемними моментами могли б стати також ситуації, коли певний акт парламенту Великобританії суперечив чи порушував би право ЄС [10]. Таких правових суперечностей могло б виникнути безліч. Тому найкращим та найпростішим шляхом набуття членства в ЄС для Шотландії був би її вступ до Євросоюзу у разі здобуття незалежності після другого референдуму.

Звичайно, більш зручним з бюрократичної точки зору було б набуття членства Шотландії одночасно з припиненням членства решти Сполученого Королівства. Це означало б паралельну реалізацію процесів Brexit та переговорів Шотландії з ЄС про майбутнє членство, виконання необхідних вимог та досягнення критеріїв. В такому разі переговори про Brexit та підписання відповідних документів можна було б використати для вирішення «шотландського питання», що дало б змогу більш ефективно здійснити обидва процеси.

Інший варіант – у разі здобуття незалежності пройти весь шлях від країни-претендента на членство, подаючи заявку та виконуючи вимоги ЄС щодо членства. Цей варіант не є настільки ж зручним для Шотландії, як попередній, оскільки потребуватиме багато часу з огляду на необхідність, перш за все, проведення другого референдуму (результати якого, незважаючи на дані останніх соціологічних опитувань, не обов'язково будуть позитивними, хоча з більшою імовірністю), проведення переговорів про вступ, виконання вимог щодо членства і т.д. Це не лише вимагатиме більше часу та зусиль, а й поставить Шотландію на один рівень з іншими країнами-претендентами, незважаючи на її членство в ЄС на сучасному етапі. Крім цього, Шотландія не зможе займати особливу позицію щодо євро чи Шенгену, як було у випадку Великобританії. Важливою проблемою є також те, що, як зазначає Т. Лок, відповідно до політики Європейської Комісії, нові члени не будуть прийматися до закінчення строку повноважень нинішнього Європейського парламенту (до 2019 року), а це ще більше віддаляє в часі перспективу членства для Шотландії.

Серед науковців існують також думки, що Шотландія повинна автоматично залишитися членом ЄС після здобуття незалежності. До прикладу, про це стверджує Р. Вобель, професор економічних наук, член Дорадчої Ради Федерального Міністерства економіки і технологій Німеччини, зазначаючи, що потреба про подачу нової заявки на членство після відокремлення не має підтвердження в європейських договорах[18]. Схожу позицію поділяє і колишній суддя Суду ЄС Д. Едвард, який ще до референдуму 2014 року, розглядаючи проблему членства Шотландії в ЄС у випадку проголошення незалежності, зазначав, що найбільш зручним було б узгоджене рішення, яке дозволило б Шотландії залишатися в межах ЄС, якщо вона того забажає, але такі переговори будуть залежати, звичайно, від доброї волі інших держав-членів, а також правової підтримки з боку Суду ЄС (він також наголошував на необхідності проведення цих переговорів до відокремлення з метою уникнення багатьох правових суперечностей та інших проблем, що можуть виникнути у зв'язку із втратою Шотландією статусу члена ЄС)[5].

Незважаючи на такого роду твердження, перспектива автоматичного членства Шотландії в ЄС у разі здобуття незалежності є сумнівною з огляду на позицію Брюсселю, який навряд чи погодився б на такий варіант. Офіційна позиція Єврокомісії була сформульована в листі-відповіді Х. М. Баррозу лорду Тугендгату (главі Комітету з економічних питань Палати лордів): «Якщо частина території держави-члена перестала б бути частиною цієї держави, тому що стала новою незалежною державою, Договори більше не застосовувалися б до цієї території (так звана «теорія Баррозу/Ван Ромпея»)[15]. Як зазначає Д. Едвард, ця теорія може бути політичним рішенням, але навряд чи є досить компетентною з правової точки зору, і в даному випадку – несумісною з основоположним принципом недискримінації[5].

Загалом, кожен із можливих варіантів щодо відносин Шотландії з ЄС має свої недоліки та проблемні аспекти, а той факт, що не існує прецеденту виходу держави-члена з ЄС ще більше ускладнює ситуацію. Загалом, Brexit породжує більше проблем, ніж вирішує, і, якщо вірити соціологічним опитуванням в країнах ЄС, викликає більше

песимізму, ніж оптимізму. До прикладу, 55 % опитаних вважають рішення щодо Brexit помилковим для Великобританії та 58 % – помилковим для ЄС[14].

Зокрема, серед усіх європейських країн найбільше вважають Brexit негативним для Великобританії громадяни Іспанії, Німеччини, Бельгії і Швеції; найбільше стурбовані впливом Brexit на ЄС – громадяни Швеції, Польщі, Іспанії, Угорщини; впливом на їхню країну – громадяни Польщі, Швеції, Іспанії, Угорщини, Німеччини, Бельгії[14].

Опитування щодо того, які почуття викликає Brexit у громадян країн Євросоюзу показало, що більше людей – 39 % – відчують сум з цього приводу, в той час як почуття щастя Brexit викликав лише у 13 % опитуваних, а 48 % залишилися байдужими. Що стосується громадян Великобританії, то 49 % відчують сум, 29 % – щастя і у 23 % Brexit не викликає жодних емоцій[14]. Це свідчить про те, що не лише громадяни інших європейських країн відчують загрозу та непевність, які тягне за собою Brexit для усього ЄС, а і у самих британців він викликає більше негативних емоцій, ніж радості від майбутнього виходу з ЄС.

Цікавими також є результати опитувань щодо майбутнього ЄС: 40 % опитаних вважають, що рівень інтегрованості країн ЄС залишатиметься на такому ж рівні, як зараз; 42 % прогнозують, що він буде менш інтегрованим (при цьому 10 % з них вважають, що він взагалі розпадеться) і лише 18 % вважають, що він буде більш інтегрованим, з більш розширеними повноваженнями органів ЄС порівняно з владними органами окремих країн[14].

Такий негативний прогноз змушує замислитися про кроки, які надалі варто робити ЄС, щоб уникнути ланцюгової реакції та наступних «_exit». Певні сигнали в цьому напрямі вже було зроблено, до прикладу, на саміті в липні 2016 року лідери Німеччини та Франції А. Меркель та Ф. Олланд заявили, що рішення Великобританії жодним чином не вплине на подальшу інтеграцію до ЄС, зокрема країн Західних Балкан.

Великобританія, яка завжди вирізнялася своєю особливою позицією в ЄС, ще раз підтвердила її результатами свого голосування. Як слушно зазначає С. Гоболт: «Зрештою, Британія завжди була неохочим партнером, що залишався на узбіччі європейського проекту»[7]. Однак Brexit може негативно позначитися не лише на британській економіці, а і на внутрішньополітичній ситуації, зокрема, відносинах між її частинами. Зважаючи на рішучість лідерів ШНП та підтримку її політики в Шотландії, питання проведення ще одного референдуму про відокремлення від Великобританії продовжуватиме стояти на порядку денному, незважаючи на заяви Т. Мей.

Оскільки є аргументи на користь та проти різних варіантів взаємовідносин Шотландії та ЄС, то подальший розвиток подій залежить від не зовсім раціонального чинника під назвою «політична воля». Якщо ЄС матиме достатньо політичної волі, щоб піти назустріч Шотландії у її євроінтеграційних прагненнях, що було б своєрідною відповіддю на Brexit, то існує велика імовірність не лише посилення проєвропейських настроїв у шотландському суспільстві, а і зростання сецесіоністських прагнень аж до проведення ще одного референдуму про відокремлення. Можна передбачити, що результат даного референдуму значною мірою залежатиме від прозорості та надійності тих сигналів, які Шотландія отримуватиме з Брюсселю щодо свого майбутнього вступу.

Список використаної літератури

1. Табак М. Выборы в парламент Шотландии и «момент истины» для основных партий [Электронный ресурс] / М. Табак // РИА Новости Украина. – Режим доступа: <http://rian.com.ua/story/20160508/1009628934.html> ; Tabak M. Vybery v parlament Shotlandii i «moment istiny» dlya osnovnykh partiy [Elektronnyy resurs] / M. Tabak // RIA Novosti Ukraina. – Rezhim dostupa: <http://rian.com.ua/story/20160508/1009628934.html>

2. Наслідки Brexit: майже 60% шотландців підтримують вихід із Великобританії [Електронний ресурс] // УНІАН. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/world/1387326->

naslidki-brexit-mayje-60-shotlandtsiv-pidtrimuyut-vihid-iz-velikobritaniji.html ; Naslidky Brexit: maizhe 60% shotlandtsiv pidtrymuiut vykhid iz Velykobrytanii [Elektronnyi resurs] // UNIAN. – Rezhym dostupu: <http://www.unian.ua/world/1387326-naslidki-brexit-mayje-60-shotlandtsiv-pidtrimuyut-vihid-iz-velikobritaniji.html>

3. Прем'єр Шотландії погрожує накласти вето на вихід Британії з Євросоюзу [Електронний ресурс] // УНІАН. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/world/1387571-premer-shotlandiji-pogrojuje-naklasti-veto-na-vihid-britaniji-z-evrosoyuzu.html> ; Premier Shotlandii pohrozhuie naklasty veto na vykhid Brytanii z Yevrosoiuzu [Elektronnyi resurs] // UNIAN. – Rezhym dostupu: <http://www.unian.ua/world/1387571-premer-shotlandiji-pogrojuje-naklasti-veto-na-vihid-britaniji-z-evrosoyuzu.html>

4. Dardanelli P. An Independent Scotland? The Scottish National Party's Bid for Independence and its Prospects / P. Dardanelli, J. Mitchell // *The International Spectator*. – 2014. – Vol. 49, Issue 3. – P. 88-105

5. Edward D. Scotland's Position in the European Union / D. Edward // *Scottish Parliamentary Review*. – 2014. - Vol. I, Issue. 2. – P. 1-24

6. Foster A. Brexit: Will Scotland leave the UK? Will there be a Scottish independence referendum? [Electronic resource] / A. Foster // *Express*. – Mode of access : <http://www.express.co.uk/news/politics/683056/Brexit-will-Scotland-leave-UK-Britain-second-Scottish-independence-referendum-break-up>

7. Hobolt S. B. The Brexit vote: a divided nation, a divided continent / S. B. Hobolt // *Journal of European Public Policy*. – 2016. – Vol. 23, Issue 9. - P. 1-19

8. Lane R. Scotland in Europe: an Independent Scotland in the European Community / R. Lane // *Edinburgh Essays in Public Law* / ed. by W. Finnie, C. Himsworth and N. Walker:– Edinburgh: Edinburgh University Press, 1991. - 143-155

9. Leaving the EU, Research Paper 13/42, House of Commons, 1 July 2013.

10. Lock T. A European Future for Scotland? [Electronic resource] / T. Lock // *Verfassungsblog*. – Mode of access : <http://verfassungsblog.de/a-european-future-for-scotland>.

11. Maddox D. Scotland 'WILL' have to leave EU with rest of UK [Electronic resource] / D. Maddox // *Express*. – Mode of access : <http://www.express.co.uk/news/politics/690986/Scotland-will-have-leave-EU-with-UK-only-reapply-independent-UK-politics-news>

12. More Powers proposals [Electronic resource] // The Scottish Government's site. – Mode of access : <http://www.scotland.gov.uk/Home>

13. Ramsay A. A reverse Greenland: the EU should let Scotland stay? [Electronic resource] / A. Ramsay // *OpenDemocracyUK*. – Mode of access : <https://www.opendemocracy.net/uk/adam-ramsay/reverse-greenland-letting-scotland-stay>

14. Reactions to Brexit across 16 countries [Electronic resource] // Ipsos MORI. – Mode of access : <https://www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/3766/Reactions-to-Brexit-across-16-countries.aspx>.

15. Scotland and the EU: Barroso's reply to Lord Tugendhat [Electronic resource] // UK Parliament. – Mode of access : http://www.parliament.uk/documents/lords-committees/economic-affairs/ScottishIndependence/EA68_Scotland_and_the_EU_Barroso's_reply_to_Lord_Tugendhat_101212.pdf.

16. Scottish Public Opinion Monitor_ April 2016 [Electronic resource] // Ipsos MORI. – Mode of access : <https://www.ipsos-mori.com/Assets/Docs/Polls/scotland-opinion-monitor-april-2016-charts.pdf>.

17. The results of Scottish Independence Referendum [Electronic resource] // Scottish Independence Referendum's site. – Mode of access : <http://scotlandreferendum.info>.

18. Vaubel R. The Political Economy of Secession in the European Union / R. Vaubel // Economic Affairs. – 2013. - Vol. 33, Issue 3. — P. 288-302.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2016.

I. Chervinka

THE CONSEQUENCES OF BREXIT FOR SCOTLAND AND IT'S EU POLICY

In the article the results of the referendum on the UK exit from the EU and the position of Scotland in this context are analyzed. Also the results of the 2014 Scottish Independence referendum and the factors influencing it are studied. The expected impact of Brexit on change of opinions among the population of Scotland are considered. In particular, opinion polls showing the growing popularity of the Scottish National Party and strengthening of nationalist sentiments in Scottish society are analyzed. Particular attention is paid to the Scots disappointment caused by dissatisfaction with the results of the Brexit referendum.

As far as EU membership receives wide support among the population of Scotland, the current head of government of Scotland N. Sturgen is trying to find ways to preserve relations with the EU after the UK withdrawal. The possible ways of implementing of the European aspirations of Scotland are studied, such as “reverse Greenland”, which implies the experience of Denmark and Greenland concerning EU membership in reverse order. The possible legal difficulties and contradictions that may arise in this case are considered.

The possibility of second referendum on the secession of Scotland from the UK and options for EU membership of Scotland in case of independence are studied. Also in the article the results of opinion polls in Britain and other European countries on Brexit, its consequences for the UK and other EU countries, as well as on the future of the EU and the level of integration within it are analyzed.

Keywords: *Brexit, the UK, Scotland, the EU, referendum.*

УДК 321.64

Л.Н. Шумский, А.В. Крысенко

ПАРАДИГМА ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА В ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПТОЛОГИИ КАРЛА ШМИТТА

В статье рассматривается теоретическая и политическая феноменология «правового государства» в концептологии и интеллектуальной традиции Карла Шмитта. На основе политико-исторической ретроспекции событийного контекста формирования «шмиттианского взгляда» на природу демаркации права, политики и государственного управления делаются выводы о его самостоятельном политико-правовом статусе, а также о перспективности и востребованности «концепции правового государства» Карла Шмитта для анализа современных политических трансформаций.

Ключевые слова: *правовое государство, Карл Шмитт, политика, власть, государственное управление, политические институты.*

В реалиях современных политико-демократических трансформаций идея правового государства, являющаяся фундаментальным достижением европейской политической мысли, приобретает особую актуальность в процессах государственного строительства в странах постсоветского пространства и, в частности, в Украине. Коллизии государственного строительства в обществах не имеющих устойчивой